

DIALEGS DEL PROJECTE EDUCATIU DE CIUTAT DE BARCELONA

«DEMOCRÀCIA, EDUCACIÓ I PARTICIPACIÓ CIUTADANA»

RESUM

27 de maig de 2009

Espai Jove Gràcia (Gran de Gràcia, 190), 17.30 h

Hi intervenen:

Milagros Pérez Oliva, defensora del lector del diari *El País*

Tomás R. Villasante, professor emèrit de la Universitat *Complutense* de Madrid i director del CIMAS (Observatori Internacional de Ciutadania i Medi Ambient Sostenible)

Modera: Enric Prats, coordinador de l'àmbit Ciutadania i Convivència del PECB

Convoca: Consell Directiu del PECB

Enric Prats

Quina percepció tenim sobre la salut democràtica de la nostra societat, tenint en compte l'estreta vinculació entre grau de democràcia i participació ciutadana?

Tomás R. Villasante

És evident que avui hi ha una desafecció ciutadana respecte als processos electorals de la democràcia representativa. Els ciutadans estan avorrits, no només dels polítics, sinó també dels mitjans de comunicació, dels sindicats i d'altres organitzacions tradicionals. Les generacions que van viure el franquisme encara participen en els processos democràtics representatius perquè van lluitar molt per aconseguir-los, però els joves estan immersos en una nova lògica i es mouen amb uns paràmetres molt diferents.

El sistema democràtic que tenim és el menys dolent, però és un sistema defensiu i no proactiu, en el sentit que no aprofita la capacitat d'iniciativa dels milers de ciutadans. La democràcia representativa és, en realitat, la democràcia de les elits representatives, cosa que a una majoria de persones ja els està bé, però que és molt diferent d'una democràcia en sentit profund.

Milagros Pérez Oliva

Hi ha símptomes clars de mal funcionament i degradació de la democràcia representativa formal. La creixent judicialització de la política i la politització de la justícia és un camí molt perillós que va ja iniciar Itàlia fa quinze anys i que pot portar a una situació irremediable. Això promou el cinisme, com es posa de manifest en afirmacions tan greus com «les urnes m'absoldran».

No n'hi ha prou amb votar cada quatre anys per fer front a la complexitat actual. La primera conseqüència d'aquest dèficit és la desafecció de la ciutadania, que s'expressa de maneres molt diverses, i no només amb l'abstenció i el vot en blanc. Cada vegada hi ha més gent que vota a les eleccions com a mal menor, però sense cap tipus de convicció. Una altra conseqüència d'això és la

cultura de la queixa i el nihilisme, que són un factor paralitzant, ja que el missatge implícit d'aquest tipus de discursos és que no val la pena canviar res.

Quan l'excalcalde Joan Clos es va presentar a les últimes eleccions municipals, va manifestar la preocupació de fins a quin punt els resultats de la votació expressarien el malestar dels pares en veure que els seus fills no tindran les mateixes expectatives que ells. Avui, per tant, ja no és tan fàcil llegir els resultats electorals com ho era abans.

Una altra perversió del sistema actual és l'extrema partidització de la política. Després de la dictadura va ser necessari reforçar els partits polítics, però avui aquests tenen un pes excessiu en la política («és intolerable que quan canvia un govern fins i tot canviï la supervisora d'infermeria d'un hospital») i un tarannà que exclou la part de la intel·lectualitat més creativa i menys complaent. Al final els partits polítics també acabaran sent rebutjats.

Tomás R. Villasante

Els polítics es formen en els partits i no pas en els moviments socials, amb els quals, per tant, no tenen cap tipus de connexió. A més, els partits polítics estan immersos en debats endogàmics que no els permeten connectar amb la gent del carrer. Amb qui es connecten, doncs? Els interlocutors permanents dels polítics i la seva primera font d'informació són els despatxos i els mitjans de comunicació. Això dona lloc a un sistema tancat que desaprofita l'energia, la iniciativa i la creativitat de la gent del carrer.

Una alternativa a aquest sistema és el Fòrum Social Mundial, que és «la internacional de les forces progressistes més important del món» avui dia i que ha demostrat que es poden seguir altres vies a qualsevol lloc del món. En aquest Fòrum és on es construeixen actualment les polítiques d'avantguarda, unes polítiques alternatives que s'apliquen en diversos països.

La democràcia formal va néixer fa uns dos-cents anys amb la Revolució Francesa i ara està consolidada; per a una democràcia més avançada, caldran encara diverses generacions més.

Milagros Pérez Oliva

És més fàcil posar-se d'acord en la crítica al sistema actual que en les alternatives. Hi ha hagut experiències del Fòrum Social Mundial que han reproduït els mateixos vicis que s'han criticat.

Qui és la gent del carrer, qui és el ciutadà mitjà? Les tècniques de màrqueting permeten conèixer-ne l'opinió, però aquesta forma part del tram final d'un procés que s'inicia amb la fase de creació de l'opinió pública.

Avui assistim a una instrumentalització dels mitjans de comunicació per dirimir conflictes. L'esfera pública de la qual parlava Habermas ha derivat en esfera pública mediàtica. Allò que deia McLuhan fa algunes dècades —el que no surt als mitjans no existeix— avui és una evidència. Actualment, el més important és de què es discuteix i no com es discuteix. Per tant, l'imperatiu categòric de qualsevol organització que vulgui tenir capacitat d'incidència en la societat és aconseguir crear opinió pública. Com es crea l'opinió pública? Mobilitzant l'agenda informativa per tal de figurar en ella.

Com es configura l'agenda informativa? S'ha consolidat tot un aparell comunicacional extern als mitjans, format pels gabinets de comunicació d'institucions i entitats privades, que té com a objectiu intentar influir en els mitjans de comunicació. Controlar l'agenda informativa equival a controlar l'agenda política, i l'agenda informativa ja no la decideixen els periodistes que treballen als mitjans, sinó els gabinets de comunicació i els periodistes que hi treballen.

Es dona la paradoxa que en l'anomenada era de la informació hi ha més barreres a la transparència que en temps anteriors. Les institucions i les entitats privades exerceixen un control rigorós de la informació que surt cap enfora utilitzant els gabinets de comunicació com un forrellat que impedeix el lliure accés dels periodistes a les fonts. Per tant, ara és més difícil entaular controvèrsia o relació directa amb les fonts informatives que abans, cosa que ha comportat la degradació del sistema informatiu.

Tomás R. Villasante

No només creen notícia els centres de poder, sinó que també ho fan els moviments socials, encara que no tinguin tant de ressò en els mitjans. Continua havent-hi una esfera pública, que no té manera d'expressar-se si no és per vies alternatives, enfront de l'esfera publicada, que és allò que surt als mitjans. Hi ha formes alternatives de crear agenda i notícies, i Internet és una d'elles, com ho ha demostrat la victòria electoral de Barack Obama. No tot està perdut i és possible recuperar la capacitat de creació de l'agenda informativa.

Les escoles de base i l'educació popular que va impulsar Paulo Freire han tingut un efecte a mitjà termini en les noves generacions i han fet possible, per exemple, la victòria de Lula al Brasil, un país on és ben palpable la petjada d'aquest pedagog. Aquesta petjada també ha contribuït a victòries com les d'Evo Morales a Bolívia i Rafael Correa a l'Equador.

La força de la ciutadania també es va posar de manifest en el cas dels pressupostos participatius de Sevilla. Tot i que el diari *ABC* va endegar una campanya ferotge contra aquests pressupostos, la ciutadania va acabar convencent els partits de dretes que no podien votar-hi en contra.

Milagros Pérez Oliva

Actualment, els mitjans de comunicació estan preocupats per la pèrdua de credibilitat i es pregunten què opina la gent del carrer; tanmateix, el problema és saber qui és font d'autoritat. Si els mitjans de comunicació no són un fòrum obert i són vistos com un apèndix de les institucions, tenen els dies comptats. Què fa perdre credibilitat? Coses com, per exemple, que els mitjans de comunicació no puguin enregistrar els mítings polítics i hagin d'oferir les imatges que els proporcionen els mateixos partits, que evidentment són les més favorables als seus interessos. És imprescindible que existeixin espais neutrals dotats de credibilitat.

D'altra banda, la sensibilitat de la ciutadania està canviant. Davant problemes que ens desborden, molts decideixen no participar políticament, però, en canvi, opten per deixar de comprar un producte. Aquest poder del ciutadà com a consumidor encara és imperceptible, però el dia que es pugui expressar d'una manera més massiva serà un factor molt important.

Un problema que avui tenen les forces progressistes és que els mateixos interessos que són objecte de les seves crítiques s'apropien de les seves idees i les buiden de contingut, com es pot observar en

els missatges publicitaris, en els quals, per exemple, les companyies energètiques fan seu el discurs mediambiental o les entitats bancàries adopten un discurs social.

D'altra banda, avui la societat és local i global al mateix temps. La societat mediàtica globalitzada fa desaparèixer els conceptes de centre i perifèria i de proximitat i llunyania: si un esdeveniment local té transcendència planetària, és gestionat globalment; les amenaces ens afecten igual tant si es generen a prop com lluny nostre.

Així mateix, la societat és extremadament reactiva i això porta els polítics a prendre decisions de manera compulsiva quan apareix una emergència, com s'ha posat de manifest en les mesures dràstiques que s'han adoptat a Espanya en relació amb la grip porcina, que avui per avui és menys mortal que la grip normal. Un altre exemple de la distorsió en la presa de decisions que comporta aquesta hiperreacció social ha estat la introducció de la vacunació gratuïta contra el virus del papil·loma per prevenir el càncer de cèrvix, que és una malaltia que es pot prevenir mitjançant les revisions ginecològiques periòdiques amb un cost molt inferior. El fet que la presidenta d'una comunitat autònoma manifestés que vacunaria les seves filles tant si la vacuna era gratuïta com si no ho era, va desencadenar una reacció en cadena de totes les comunitats per afanyar-se a introduir aquesta mesura. Els milers de milions d'euros que es destinaran a aquesta vacunació es podrien invertir en recursos que podrien salvar moltes més vides. Mentre que avui la societat demana més que mai als polítics que s'anticipin a tot i que prenguin mesures preventives, en la pràctica es governa a molt curt termini.

Tomás R. Villasante

La decisió sobre la vacunació contra el virus del papil·loma és fruit de la decisió d'una minoria corporativa. Allò realment participatiu i deliberatiu seria el que es fa, per exemple, a Xile, on els usuaris de la sanitat decideixen en què s'inverteixen els diners, després d'un any de deliberacions sobre els pros i contres de cada opció.

A Sevilla, el 5% del pressupost municipal és decidit per la ciutadania, i a Porto Alegre, el 20%. Es tracta d'experiències que fins i tot compten amb el suport d'un organisme tan conservador com el Banc Mundial, que considera que es tracta de procediments transparents que eviten la malversació de diners. Tanmateix, cal assenyalar que la ciutadania només participa en aquests processos si s'aconsegueixen resultats en poc temps i si aquests resultats beneficien el seu grup o xarxa social.

Els nens de Sevilla s'han convertit en educadors dels seus pares en democràcia participativa i deliberativa. Una part de la inversió de les escoles la decideixen els nens, que també tenen dret a fer una proposta per al barri que s'adreça a l'Ajuntament, on conflueix amb propostes d'altres col·lectius. Aquests processos construeixen nens que aprenen a negociar entre ells i a deliberar per aconseguir coses. Tot el que els nens necessiten per participar és temps i espais de debat.

Cal dir que les experiències en pressupostos participatius són un fracàs el primer any, ja que només al cap de dos o tres anys se'n comencen a veure els resultats. En aquests processos, només s'avança quan les persones se'n senten protagonistes.

Intervenció de Jesús Fernández, de la FAPAES

El que explica el senyor Villasante sobre la participació de la ciutadania a Sevilla té molt poc a veure

amb el que ell coneix per les AMPA d'aquesta ciutat, que es lamenten de la manca de participació dels pares en les seves reunions.

Tomás R. Villasante

No totes les AMPA són democràtiques per definició: la majoria han estat escollides per una minoria i no són representatives de tot el col·lectiu. El que cal són assemblees que resolguin problemes.

Milagros Pérez Oliva

Les AMPA i les associacions de veïns han patit un procés de desgast com a organitzacions que fan d'enllaç amb l'Administració.

El desideràtum de la màxima participació en la micropolítica o en els microespais és positiva; a més, en aquests àmbits la gent es troba menys coartada que en estructures més institucionalitzades. De tota manera, una cosa és decidir entre «posar un banc o un arbre» i una altra cosa és decidir sobre qüestions més complexes. El problema és com passar de l'interès de la part a l'interès col·lectiu en la presa de decisions. A més, cada vegada hi ha més decisions que no es prenen en l'àmbit local o estatal, sinó a escala comunitària. D'altra banda, cal assenyalar que com més petits són els àmbits en què es prenen les decisions, més susceptibles són a la manipulació i la corrupció.

Tomás R. Villasante

La base de la democràcia participativa són els sectors no organitzats. Un problema de la democràcia representativa és que estructures organitzades com les AMPA o els sindicats, escollits per minories, creuen que representen tot el col·lectiu. Es pressuposen una sèrie de formes representatives que no serveixen per a les noves situacions.

A diverses parts del món, avui es plantegen metodologies noves perquè la gent no organitzada pugui formular propostes a través d'espais deliberatius que compten amb el suport dels ajuntaments i els tècnics municipals.

Intervenció de Montserrat Ballarín, regidora d'Educació

La democràcia participativa pot funcionar bé en els àmbits petits, però en àmbits de més abast és més difícil lligar aquests processos amb l'interès general. Si la ciutadania no veu satisfetes les seves aspiracions més particulars, perd l'interès per participar. Com es poden crear valors per treballar per l'interès general?

Tomás R. Villasante

L'educació en la col·laboració per a allò comú existeix, però ha de partir dels interessos particulars. Per exemple, a Sevilla diversos barris i escoles han negociat entre ells i alguns han renunciat a satisfer els seus interessos en benefici d'altres.

Intervenció de Montserrat Palou, IES XXV Olimpíada

Avui l'alumnat no té veu i cal trobar maneres d'il·lusionar-lo. Cal plantejar-se quins papers de

referència i d'acompanyament hi ha avui a l'escola. D'altra banda, la gestió econòmica és bàsica per a qualsevol tipus de procés participatiu.

Intervenció d'Alex Castillo, FAPAC

L'Administració municipal té una certa al·lèrgia a la participació i prescindeix d'aquelles propostes que no li agraden, com ha passat amb el Programa d'actuació municipal (PAM) de Barcelona, en el qual s'han rebaixat les propostes que van fer les AMPA.

Enric Prats

En vista de tot el que s'ha exposat, quins són els reptes que cal tenir presents en l'acció educativa?

Milagros Pérez Oliva

Vivim en uns temps tan canviants que el més interessant és analitzar cap a on anem i com afecta això l'educació, que és el tema que ens ocupa. Se suposa que el sistema educatiu ha de preparar per a la vida i, per tant, cal plantejar-se quins canvis s'hauran de produir en els coneixements, les habilitats i els valors que es transmeten per preparar els joves per a la vida.

Pel que fa als coneixements, cal tenir en compte que la socialització del coneixement ha canviat radicalment. Quant a les habilitats, cal preguntar-se, per exemple, si l'educació especialitzada és la idònia per als nous temps o si la mobilitat laboral és un valor positiu al qual cal adaptar-se o si, per contra, és un valor introduït per les grans multinacionals que va en detriment del benestar de les persones. També cal qüestionar-se els valors que es transmeten; per exemple, avui es dona la paradoxa que els nens veuen més morts violentes als mitjans de les que mai van veure les generacions que van viure més d'una guerra, però, en canvi, no van a l'enterrament dels seus avis.

Tomás R. Villasante

En l'educació, hi ha l'inconvenient que el sistema està dissenyat per no fer experiències fora de les aules, cosa que provoca un problema d'integració territorial de les experiències participatives (una excepció interessant és el projecte Atlántida).

D'altra banda, el patriarcat és encara el sistema subjacent en les formes representatives de la democràcia, que reproduïxen els valors autoritaris i jeràrquics del sistema familiar.

És important insistir en el fet que el llegat de Paulo Freire es nota en la cultura democràtica del Brasil. L'única manera d'avançar és, més que teoritzant, experimentant en la pràctica els resultats dels processos participatius.

Enric Prats

Gràcies a totes i a tots, us recordem que aquest diàleg representa l'inici del debat sobre «democràcia, educació i participació ciutadana» que centrarà les X Jornades del PECB, que tindran lloc el 30 de novembre i l'1 de desembre de 2009. Us convidem a participar-hi, ja des d'ara!